

Toponymie městského prostoru v kontextu mezioborovosti české onomastiky – kritické poznámky a perspektiva dalšího výzkumu

Jaroslav David

ABSTRACT:

Toponymy of the Urban Area in the Context of Interdisciplinary Approaches to Czech Onomastic Research — Critical Remarks and Perspectives of Further Research. This study focuses on the current situation in Czech research of toponymy (place names), particularly urbanonymy (urban names, predominantly street names). The study of place names offers considerable potential for interdisciplinary approaches to research; however, scholars (both in onomastics and in non-onomastic disciplines) currently lack interest in such cooperation, and this represents a major barrier to the development of mutually inspirational research in the field. The article outlines three main reasons underlying this situation: the long-established tradition of Czech onomastic research drawing on etymological and historical approaches towards place names; the prevailing emphasis on onomastic material; and an overly simplistic view of what constitutes onomastic research and methodology as well as of their application in interdisciplinary cooperation. In response to this situation, the author discusses a modern research concept which has the potential to offer a new methodological impulse to Czech onomastics and restore it to its former status as a respected discipline — the concept of the linguistic landscape. This concept could be successfully applied to research exploring the urbanonymy of modern Czech cities built during the post-war era — such as the new Socialist cities dating from the 1950s, or concrete housing estates. However, several problems need to be discussed — including the proprial status of urbanonyms, the definition of the urban area, and the relations between standardized (predominantly official) and non-standardized (unofficial, popular) forms of urban place names.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS:

česká onomastika, jazyková krajina, městský prostor, mezioborovost, toponomastika, urbanonymie
Czech onomastics, interdisciplinarity, linguistic landscape, toponomastics, urban space, urbanonyms

0. ÚVODEM

Mezioborovost bývá tradičně zdůrazňována jako jedna ze specifických a charakteristických vlastností onomastiky, zejména české onomastické školy, dokonce se stala znakem definujícím obor (Šmilauer, 1963, s. 10–11; Šrámek, 2008, s. 234). V následujícím textu se však na tuto charakteristiku podíváme kritickým pohledem, a to na příkladu aktuálního výzkumu toponymie. Cílem je ověřit její pravdivost, popř. na základě zhodnocení současného stavu toponomastického výzkumu korigovat uvedenou charakteristiku a rovněž navrhnout a zdůvodnit nové badatelské téma s velkým potenciálem pro „restart“ mezioborového zapojení toponomastiky. Tím je výzkum to-

ponymie moderního města, zejména lokalit budovaných a rozvíjejících se po druhé světové válce, využívající konceptu jazykové krajiny.

1. MEZIOBOROVOST ONOMASTIKY

Výzkum toponym (zeměpisných jmen) v rámci české onomastiky ve druhé polovině 20. století i v prvních desetiletích 21. století osciluje mezi dvěma póly: tradičním, etymologizujícím historicko-srovnávacím pohledem, který stál u zrodu zájmu o vlastní jména v 19. století, a přístupem funkčním, přesněji pragmaticko-komunikačně zaměřeným (Šrámek, 2007, s. 405–422; Šmejkalová, 2015, s. 245–248). Na rozdíl od období 60. až 90. let 20. století, kdy mezioborovost, funkční perspektiva a formulování modelové a obecné teorie proprií znamenaly významný impuls pro rozvoj českého, respektive československého onomastického výzkumu (srov. např. Šrámek, 1972; 1999; Pleskalová, 1992; Blanár, 2009), dnes pozorujeme spíše jistou „izolovanost“ onomastiky v kontextu nejen lingvistických disciplín.

Zmíněná izolovanost je patrná, podíváme-li se na téma výzkumu toponymie jak z pohledu lingvistiky, respektive onomastiky, tak z perspektivy oborů mimo lingvistiku. Při pohledu na českou odbornou geografickou, antropologickou nebo historickou produkci (s výjimkou textů zabývajících se dějinami středověké kolonizace) za uplynulých deset let, stejně jako na literaturu toponomastickou, vidíme vzájemnou indifferenci oborů. Metaforicky a s nadsázkou řečeno, pro toponomastiku jsou předmětem studia vlastní jména „bez prostoru a lidí“. Zeměpisná jména toponomastiku zajímají především z hlediska jejich tvoření, etymologie a historického vývoje, ale pouze minimálně je zohledňován aspekt jejich komunikačního fungování, např. vztah standardizovaných a nestandardizovaných podob, jejich expresivita a příznakovost, využití v různých typech komunikátů apod., což rozhodně neplatí např. o výzkumu antroponymie (osobních jmen). Na druhé straně nelingvistické disciplíny, zejména kulturní geografie, antropologie či historie, přistupují k výzkumu prostoru a lidské společnosti jen s minimálním využitím kvalitní a materiálově podložené onomastické analýzy. Pokud zeměpisným jménům věnují pozornost, pak je využívají pouze jako ilustrační doklady. Podobně jako jsme výše použili obrazné vyjádření, i tento přístup lze označit s určitou mírou zjednodušení jako zájem o prostor a lidi, ovšem „bez zeměpisných jmen“.

Toponomastika se zrodila v 19. století jako pomocná věda historická a i přes zásadní metodologický vývoj a formování coby lingvistické disciplíny, kterým prošla ve druhé polovině 20. století, je takto historiky vnímána dodnes. Z této tradice plyne fakt, že hovoříme-li o mezioborovosti toponomastiky, realizuje se především na poli spolupráce s historickými vědami, a to nejen ve studiu dějin kolonizace, ale také např. historického místopisu, diplomatiky či heraldiky. Rudolf Šrámek (2007, s. 419) v přehledu vývoje české onomastiky píše v souvislosti s hodnocením její současnosti o „jisté redukci historických témat“ způsobené „formováním naší onomastiky jako subdisciplíny lingvistiky“, avšak zároveň dodává, že „mezioborový ráz zůstal zachován“ (srov. též Šrámek, 2008, s. 229–230; Šrámek, 2013, s. 57). Ze Šrámkova tvrzení plyne, že ona „redukce“ byla zapříčiněna osamostatněním onomastiky a posílením

jejího lingvistického charakteru. Avšak na základě přehledu aktuální historiografické literatury spíše než o redukci témat můžeme hovořit o setrvalém stavu, a tedy nerozšiřování a neprohlubování témat obecně mezioborové ani toponomasticko-historické spolupráce. V průsečíku toponomastiky a historie nadále zůstává především tradiční problematika „osídlení ve světle místních jmen“ (např. Čornejová, 2009; Hejhal, 2012; Žemlička, 2014; srov. též nedávný reprint Šmilauerova, 2015, *Osídlení Čech*), včetně např. bouřlivé diskuse mezi historiky a kritického přehodnocení a relativizace „nevyvratitelnosti“ svědectví místních jmen typu Hrnčíře, Bečváry o tzv. služební organizaci raně středověkých Čech (přehled viz David, v tisku d). Tato polemika, vedená především na stránkách *Českého časopisu historického* v letech 2007–2008 (srov. též Klápště, 2005, s. 307–310), však onomastiky zcela „minula“, na rozdíl např. od sporu o původ toponym typu Jablonec, Jablonná, který v 60. letech 20. století intenzivně probíhal za účasti historiků i jazykovědců na stránkách *Zpravodaje Místopisné komise ČSAV* (dnes *Acta onomastica*).

Svědectví o jisté izolovanosti toponomastiky naznačují rovněž práce lingvistické. I přes onomastiky zdůrazňovaný jazykovědný status, který si v českém prostředí nauka o vlastních jménech vydobyla v poslední třetině 20. století (viz např. Šrámek, 2007, s. 377, 418; Šrámek, 2008, s. 229), jako by stále zůstávala vně hranic i mimo pozornost etablovaných jazykovědných disciplín. Pokusme se tedy zformulovat příčiny „nezájmu“ lingvistiky o onomastiku.

Zaprvé, onomastika, a v jejím rámci toponomastika, náleží mezi disciplíny s dlouhou historií, které svými kořeny tkví v 19. století. Právě tradice formování a vnímání toponomastiky jako pomocné vědy historické orientované primárně materiálově představuje nejdelší etapu dějin oboru. Oboru, jehož nejvýznamnějším úkolem, a je třeba konstatovat, že ve světovém kontextu jedinečně úspěšně naplněným, bylo až do 90. let 20. století vytváření databáze českých toponym (lexikony místních jmen, soupisy pomístních jmen; přehled viz Šrámek, 1999, s. 144–147; Šrámek, 2007). Důraz na materiál, jeho sběr a lexikografické zpracování vedl k vnímání onomastiky, a je třeba říci, že oprávněnému, jako disciplíny zabývající se „vyňatou“ a relativně „úzkou“ složkou jazykové komunikace (proprium nebo skupina proprií v určitém textu v širokém smyslu slova; srov. též Šrámek, 2008, s. 230, 232).

Zadruhé, v posledním půlstoletí českou onomastickou metodologií významně obohatil již zmíněný funkční přístup a akcent na teorii vlastních jmen. Avšak přes nesporný přínos byla často výsledkem jejich aplikace pouhá klasifikace proprií a onymických funkcí, mnohdy spíše stanovená ad hoc než na základě empirického ověření chování propriálních jednotek. Uvedené přístupy spolu s tradičním důrazem na materiál, a tedy především slovtvorbu (respektive názvtvorbu; k termínu viz podrobněji David, v tisku a), znamenaly upozadování, nebo dokonce opomíjení řady dalších témat, např. definování onomastické gramatiky (jak upozornil Šrámek, 1999, s. 121–127), funkční fonologie nebo syntaktického chování proprií (srov. např. zahraniční práce Kearns — Berg, 2002; Anderson, 2007; Van Langendonck, 2007). S tím souvisí rovněž fakt, že česká onomastika až na výjimky nedokázala zareagovat na impulzy a vstřebat inspiraci z aktuálních trendů moderní jazykovědy, jako jsou generativismus, kognitivní, korpusová a kvantitativní lingvistika, nebo se prosadit jako pevná složka analýzy diskurzu, popř. tradičního výzkumu mluveného jazyka v rámci

dialektologie či městské mluvy (srov. např. vztah mezi používáním nářečí a znalostí lokální toponymie; Machar, 2014, s. 65).

Konečně zatřetí, zjednodušené chápání mezioborové otevřenosti onomastiky se projevovalo a projevuje bohužel tím, že „být povolán onomastikem“ se cítí mnohý badatel bez dostatečné erudice a znalosti oboru i vlastností propriálního materiálu. V této souvislosti již Vladimír Šmilauer (1963, s. 185, 187–190) psal o „nebezpečí v li-dech“ a „vědeckém diletantismu“, srov. též Šrámkovy (1999, s. 15–16; 2008) kritické odstavce o přístupu nelingvistických disciplín k onomastickému materiálu. Takový výzkum obvykle končí pouhým výčtem toponym jako izolovaných jednotek, artefaktů či slovníkových hesel a jejich mechanickým slovtvorným a motivačním rozbo-rem, v horším případě etymologizací apelativních základů proprií, či dokonce naivní etymologizací, ať už záměrnou, nebo nevědomou (srov. David, 2010). Onomastika, prezentovaná prostřednictvím těchto textů, se tak v očích odborné veřejnosti jeví jako deskriptivní, schematická, metodologicky nepropracovaná, a pro jiné obory tedy neatraktivní věda, uzavřená navíc ve svém „podivném“ světě.

Zdá se, jako by pro českou toponomastiku, přijmeme-li její povahu lingvistické disciplíny rozvíjející mezioborovou spolupráci především v úzce vymezeném vztahu k historii (srov. Šmilauer, 1963, s. 190–191), doposud a téměř doslovně platil citát Ludwiga Steinbergera z článku uveřejněného v prvním ročníku *Zeitschrift für Namenforschung* (1925), který citoval Šmilauer (1963, s. 9) v *Úvodu do toponomastiky*: „Toponomastika má dvě duše, duši filologickou a duši historickou.“ Po téměř sto letech od napsání citované věty je však třeba tyto limity kooperace dvou principů a dvou disciplín překročit a otevřít toponomastiku skutečné, široké mezioborové spolupráci.

Uzavřenost a izolovanost toponomastiky, včetně její silné vazby k historii, jisté konzervativnosti témat a přístupů, jsou také důvodem, proč, pokud je vůbec brána na zřetel, se v hodnocení její „užitečnosti“ z perspektivy dalších oborů objevuje zřetelný skepticismus. Zatímco v českém prostředí je opatrným upozorněním na daný stav snad pouze uvedený Šrámkův citát o „redukci“ témat, v západním světě již od 20. let 20. století především z geografie zaznívají ostře formulované skeptické názory na přínos a smysl využití toponomastiky. V roce 1929 americký geograf John Kirtland Wright (1929, s. 140) označil geografický zájem o toponyma jako „sběratelství“ bez jasného vědeckého zdůvodnění: „The toponym collector draws up list of place names and garners details regarding the origin and meaning of each; he is concerned primarily with the individual name.“ K zamyšlení nepochybně nutí skutečnost, že na stejný problém o téměř sedmdesát let později znovu upozornil americký kulturní geograf Wilbur Zelinsky (1997, s. 465), který na konci 90. let 20. století zhodnotil stav výzkumu toponymie následovně: „[...] has barely advanced beyond its pioneering phase“ (srov. též Ainiala — Vuolteenaho, 2006, s. 59). I když bychom Zelinského ci-tát mohli považovat za potvrzení výše uvedené kritiky omezené využitých, a přede-vším rozvíjených možností mezioborového uplatnění toponomastiky, v zájmu sprave-dlivého přístupu je třeba upozornit, že skepticismus a odsudek vychází mnohdy z neznalosti onomastické práce, jejích postupů a tradic a především z již zmíněné vzájemné indiferentnosti vědních disciplín. Na druhou stranu, potenciál onomas-tiky dokládají zatím spíše výčty možností než šíře jejich reálného uplatnění ve vý-zkumné praxi (srov. Algeo — Algeo, 2000; vztah především k historii a vlastivědě viz

Šmilauer, 1963, s. 122–152; vztah ke gramatice, lexikografii a dialektologii viz Šrámek, 1999, s. 121–159). Důvody tohoto stavu jsme již nastínili výše.

Navzdory výše řečenému, kritickým názorům na současný stav české toponomastiky z hlediska ne/využití potenciálu mezioborové spolupráce, zde především chceme nastínit možnosti a nová témata, která mezioborovost ve vazbě na aktuální trendy v potenciálně blízkých disciplínách nabízí. Jednu z cest vidíme v zapojení konceptu jazykové krajiny do toponomastického výzkumu a rozšíření oblasti zájmu na toponymii moderního města (srov. nejnovější českou práci Davida a Máchy, 2014).

2. KONCEPT JAZYKOVÉ KRAJINY

Výraz krajina s nejrůznějšími přívlastky, např. posvátná, domova, česká, českého jazyka, duše, dětství, paměti, politická, slov nebo jmen, ale také sociolingvistická či onomastická (srov. ohlas textů Václava Cílka, 2002; 2014), v posledním desetiletí nejen v české akademické komunitě v důsledku svého nadužívání vykazuje typické vlastnosti obsahově vyprázdněného módního slova. Ve studiích či monografiích, které jím často operují ve snaze zatraktivnit titul, pouze málokdy bývá vysvětlen jeho obsah, popř. koncept a jeho pozadí či modifikace. Ještě méně pozornosti než objasnění klíčového pojmu věnují autoři textů zaměřených na krajinu a prostor, jejich proměny, utváření, recepce či paměť místa a identitu jeho obyvatel toponymům a jejich úloze (srov. např. Hlavačka — Marès — Pokorná et al., 2011; Malura — Tomášek, 2011; Chodějovská — Šimůnek, 2012; Malura — Tomášek, 2012; Klimek, 2014; Chodějovská — Semotanová — Šimůnek, 2015; Šustrová — Hédlová, 2015; výjimkami jsou pochopitelně texty toponomastiků, např. Kojetínová, 2013; David — Mácha, 2014).

Koncept krajiny prodělal v posledním čtvrtstoletí dramatický vývoj. Upustilo se od pozitivistického vidění ve prospěch přístupů, které považují krajinu za text či ideologický konstrukt, popř. hledají možnosti přímého studia krajiny bez jakýchkoliv zprostředkujících reprezentací (David — Mácha, 2014, s. 34–35). Zatímco v pozitivistickém přístupu ke krajině, stále převažujícím v české geografii, není pro toponyma místo — krajina je považována za soubor hmotných prvků a toponyma mohou maximálně indikovat lokaci těchto artefaktů v prostoru —, pro novější přístupy, které věnují mnohem větší pozornost politice reprezentace a roli krajiny v reprodukci sociálních vztahů, se toponyma jeví jako zcela zásadní součást krajiny, jejímž prostřednictvím se ve společnosti prosazují privilegované či hegemonické pohledy na svět. Takové vnímání úlohy toponym potvrzují i kulturní geografové Kearns a Berg (2002, s. 285): „[...] rather than being entities in the landscape, names are a constitutive component of the landscape itself.“

Z hlediska tématu našeho textu, kterým je hledání nových možností mezioborového zapojení toponomastiky a jejich prostředků, je k toponymii mnohem „vstřícnější“ koncept jazykové krajiny (*linguistic landscape*), jehož významnou součástí jsou toponyma. Jazyková krajina byla původně definována Landrym a Bourhisem (1997, s. 25) jako „the language of public road signs, advertising billboards, street names, place names, commercial shop signs, and public signs on government buildings“. Jako taková umožňuje studovat veškerý psaný jazyk ve veřejném prostoru, tedy i topo-

nyma, a to v širokém kontextu a ve vztahu k formě a obsahu jednotlivých sdělení. Podle Landryho a Bourhise (1997) má jazyková krajina jak informativní, tak symbolickou funkci a představuje bohatý a vnitřně značně heterogenní a dynamický materiál, jehož prostřednictvím můžeme lépe pochopit roli a funkci psaného jazyka v každodenní sociální komunikaci, stejně tak jako proces utváření státu, formování rezistenčních hnutí a vývoj etnických vztahů v etnicky či jazykově pluralitních oblastech (David — Mácha, 2014, s. 35; zde i další literatura).

Koncept jazykové krajiny umožňuje kontextualizovat toponyma ve vztahu k netoponymickým sdělením v prostoru a také konfrontovat psanou a žitou, každodenně prožívanou toponymii na konkrétním území. Pro potřeby onomastického výzkumu je však třeba opustit jeho úzké pojetí odpovídající krajině psaného textu (*scriptorial landscape*; viz Gade, 2003; David — Mácha, 2014, s. 41), která zahrnuje pouze toponymii fixovanou písmem, obvykle oficiální, popř. standardizovanou, srov. „visibility and salience of languages on public and commercial signs in a given territory or region“ (Landry — Bourhis, 1997, s. 23). Analýza jazykové krajiny, a tedy i její toponymie, je mnohem širší a obsahuje kromě toponymie standardizované (mocensky reprezentativní a garantované, tedy úředně dané) rovněž toponymii živou, nestandardizovanou, užívanou v každodenní komunikaci mluvené, nonverbální, obrazové apod. (David — Mácha, 2014, s. 18–23, 40–43). To však nejsou jediná hlediska, která strukturují toponymii jazykové krajiny. Jsou tu aspekty symbolické, sociální, generační, etnické, samozřejmě prostorové a temporální. Podobně jako krajina není jen tím, co vidí oko vnímavého pozorovatele, existují vedle sebe i na sebe vrstvené a navzájem se překrývající různé typy toponymických krajin — krajina zemědělce, horníka, cizince, emigranta, poštovního doručovatele či policisty nebo krajina bezdomovce, stejně jako krajina autora paměti z 19. století, krajina staré ženy či krajina jejího pravnuka (srov. např. Feglová, 1993; Bačovský, 2007; Zagajewski, 2007; Hejnal, 2013; srov. též Webb, 2014, s. 86–87). Zde se nabízí propojení konceptu jazykové krajiny se studiem sociální toponymie, jak jej představují práce slovenského lingvisty Jaromíra Krška (1998; 2013) a jeho rozpracování v českém prostředí (David — Mácha, 2014).

Koncept jazykové krajiny, rozvíjející se na pomezí sociolingvistiky, sociologie a kulturní geografie, se stává prostředníkem mezi onomastikou a ostatními vědami a poskytuje významný impuls pro mezioborovou spolupráci onomastiky a historie, ale také antropologie, kulturní geografie, environmentálních věd či např. kognitivní lingvistiky (viz např. Štěpán, 2004; David, 2008; David — Mácha, 2014; Machar, 2014; Satinská, 2014; David — Semian, 2015; Satinská, 2015, s. 44–79). Díky velkému množství různých typů nejen textových, ale i obrazových pramenů (srov. inspirativní Durczakovu, 2015, knihu fotografií mizející Ostravy zdůrazňující psané texty města) je použitelný zejména pro studium toponymie v městském prostoru, a to jak v synchronním, tak diachronním pohledu. Městský prostor je dokonce považován za místo zrodu jazykové krajiny, neboť vznik písma a psaní je spojen právě s procesem urbanizace a vytvářením složitých sociálních a ekonomických vztahů (Coulmas, 2009, s. 13–14). Jisté využití pro něj nacházíme rovněž v případech venkovských lokalit (viz David — Mácha, 2014, s. 98–137), přestože je jejich jazyková krajina, minimálně ta vizualizovaná, ve srovnání s městy výrazně chudší.

3. URBANONYMIE V RÁMCI VÝZKUMU MODERNÍHO MĚSTSKÉHO PROSTORU

Městský prostor, v němž je v současnosti soustředěno více než 73 % obyvatel České republiky (v zemích Evropské unie činí podíl městského obyvatelstva dokonce 76 %; Sýkora — Mulíček, 2012; Urban Population, 2014), představuje pro toponomastiku při rozvíjení mezioborové spolupráce ideální novou oblast zájmu. Jen letmý pohled na současnou odbornou literaturu domácí provenience ukazuje, že především moderní, socialistické a postsocialistické město je atraktivním a aktuálním předmětem studia a výzkumu nejen z pohledu architektury, urbanismu a životního stylu (Bazac-Billaud, 2000; Matlovič, 2004; Hubatová-Vacková — Říha, 2007; Strakoš, 2010; 2014; Sýkora — Posová, 2011; Ouředníček — Špačková — Novák, 2013; Soukupová — Luther — Salner, 2015; Zarecorová Elman, 2015), ale i historie, sociologie, antropologie, demografických a transformačních procesů (např. Glassheim, 2006; Šrajerová, 2006; Glassheim, 2007; Spurný, v tisku) nebo literární vědy (Hodrová, 2006; Derdowska, 2011; Malura — Tomášek, 2011), včetně existence specializovaného odborného periodika *Lidé města / Urban People*.

Výzkum toponymie města v českém, popř. československém či střeoevropském kontextu se dynamicky rozvíjí až od 80. let 20. století (přehled viz David, 2012, s. 229–230; David, v tisku c). Toponomastika se v období po pádu totalitních režimů uplatnila nejen prakticky při změnách a vytváření nových názvů ulic a náměstí, ale současně také začala znovu hrát roli disciplíny, opět s vazbou k historii a vlastivědě, která přispívá k revitalizaci paměti města. Tuto úlohu plní především materiálové práce, v českém prostředí označované jako uličníky, podávající přehled vývoje uličních názvů, jejich motivace a historických souvislostí (viz např. řada uličníků pro Prahu a Brno; podrobněji viz David — Mácha, 2014, s. 159–161). Současně je tu ovšem přítomen ještě třetí aspekt, totiž motivační analýzy zaměřené na klíčovou úlohu toponymie jako nástroje politické moci a ovládnutí prostoru. Tyto práce náleží do relativně silného výzkumného proudu, vrcholícího na přelomu 20. a 21. století, orientujícího se na honorifikační toponyma (oslavné názvy typu Leninova třída, náměstí Vítězného února, Stalingrad, Gottwaldov), místní jména a zejména pojmenování městských prostranství, mocenské aspekty jazyka a jmen a proměny tzv. politické krajiny v prostoru „jiné Evropy“ za železnou oponou (např. Pospelov, 1993; Buczyński, 1997; Murray, 2000; David, 2011). Texty zabývající se toponymii města se ovšem až na výjimky (srov. polskou literaturu, např. Zagórski, 2008; viz též metodologická studie Zagórski, 2010) soustřeďují pouze na výzkum vývoje a změn oficiálních, respektive standardizovaných názvů městských prostranství (např. Sängner, 2006; Stiperski et al., 2011; Drozdowski, 2014; Vaculík, 2014). To ovšem přináší značnou redukci materiálového východiska, a tedy i možností komplexní analýzy fungování a proměn toponymie městského prostoru, jak o nich pojednáme dále.

4. VÝZKUM URBANONYMIE A KONCEPT JAZYKOVÉ KRAJINY

Koncept jazykové krajiny našel na počátku 21. století velký ohlas především ve výzkumu multilingválního a multietnického jazykového prostředí velkých měst, jak

ukazují studie pro Tokio, Brusel nebo Bratislavu (např. Backhaus, 2007; Shohamy — Ben-Rafael — Barni, 2010; Hélot et al., 2013; Satinská, 2014; 2015; k otázce multilingvismu a výzkumu jazykové krajiny viz Gorter, 2006). Jejich autoři zdůrazňují zásadní symbolickou, respektive mocenskopolitickou a sebeidentifikační funkci jazykového sdělení v etnicky pestrých lokalitách (např. Gorter — Marten — Van Mensel, 2012). Landry a Bourhis (1997, s. 27, 29) uvádějí: „[...] the symbolic function of the linguistic landscape is most striking in settings where language has emerged as the most important dimension in ethnic identity [...] absence of the in-group language from the linguistic landscape can lead to group members devaluing the strength of their own language community, weaken their resolve to transmit the language to the next generation.“ Všechny tyto práce, jejichž autory jsou ve valné většině antropologové, sociologové a geografové, však nevěnují takřka žádnou pozornost toponymii a složitým vztahům mezi její standardizovanou a nestandardizovanou nebo psanou a mluvenou podobou, otázce vnímání toponymie jako hodnoty, nositele paměti místa apod. Pokud se jí zabývají, pak především „mocenskými“ aspekty její psané formy na uličních tabulkách, silničních cedulích nebo vývěsních štítech obchodů.

Ze zaměření prací zabývajících se jazykovou krajinou vyplývá, že české prostředí, vzhledem ke stále trvající až nepřirozené etnické homogenosti, nepředstavuje pro aplikaci daného konceptu vhodný areál. Tím lze zřejmě zdůvodnit i skutečnost, proč zde výzkum jazykové krajiny nenalezl výraznější odezvu, a to nejen ve výzkumu toponymie, ale ani v geografii či antropologii — výjimkou jsou např. texty Mariána Slobody (viz Sloboda, 2009; Sloboda et al., 2010), ačkoliv i ty se zabývají především situací mimo české území.

Navzdory základnímu principu multietnicity, s nímž jazyková krajina pracuje, a jeho absenci ve smyslu neexistující mnohonárodnostní společnosti v České republice však považujeme daný koncept jako nosný pro zkoumání toponymie moderního města, jak nastíníme dále.

Pro výzkum jazykové krajiny města z perspektivy multietnické společnosti potenciál ukrývá sledování tendence posledních let „oživovat“ či „rehabilitovat“ německé zeměpisné názvy ve snaze připomenout předválečnou historii zejména těch lokalit, odkud bylo po druhé světové válce odsunuto německé obyvatelstvo (David — Mácha, 2014, s. 142; David, v tisku b). Historická německá toponyma, např. Reichenberg (dnes Liberec), Freiwalldau (Jeseník), Brix (Brüx; Most), v těchto případech slouží jako prostředky vytváření nové lokální identity a paměti, jež nenachází zdroje v poválečné historii, ale současně je již prožívána a tvořena generací bez přímé zkušenosti česko-německého soužití a především druhé světové války. Na téma multietnicity se pak váže ještě další, totiž výzkum jazykové krajiny obyvatel nečeské národnosti, např. Slováci, Rumuni, Řekové, volynští Češi, slovenští a maďarští Romové, kteří dosidlovali především pohraniční území po odsunu německého obyvatelstva (srov. např. nedávný výzkum pomístních jmen; Boháčová, 2011; 2014), popř. komunity Vietnamců nebo občanů zemí bývalého Sovětského svazu žijících v České republice.

Výzkum jazykové krajiny zaměřený na město však nemusí být vázán pouze na mnohonárodnostní a mnohojazyčné prostředí. Právě tomuto tématu, tedy využití konceptu jazykové krajiny při výzkumu toponymie současného českého moderního města, chceme věnovat následující odstavce. Považujeme-li výzkum toponymické

jazykové krajiny města za aktuální a nosné téma, je třeba alespoň nastínit problémové otázky a okruhy, jejichž detailní rozbor však přesahuje rozsah této studie. Jsou jimi definice rysu městskosti toponyma, vztah standardizovaných a nestandardizovaných podob městských toponym, vrstevnatost urbanonymie nebo otázka vhodné výzkumné metody.

Již první z nich, totiž definice městskosti, nepředstavuje problém, pokud se zabýváme pouze standardizovanými podobami názvů ulic a náměstí, přičemž fakt standardizace považujeme za příznačný a určující pro toponymii města. Je to však redukcionistický pohled, který neumožňuje pracovat s konceptem toponymické městské krajiny v co nejširším rozsahu. Rozvolněnost hranic rysu městskosti, včetně vymezení areálu města, dokládá nejen širše objektů zahrnutých do definic termínu urbanonymum (pojmenování ulic, náměstí, ale také názvy zastávek MHD, restaurací, obchodů, kulturních zařízení, nemocnic, letišť, nádraží atd.; srov. Pleskalová, 2002; David, v tisku c), ale i samotná diskuse o jeho potřebě a vymezení v onomastickém prostředí (přehled viz David, 2012, s. 228–229). Dle zákona č. 128/2000 Sb., o obcích, je „obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, [...] městem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády“. Je tedy určující hledisko s/právní, nebo je onomasticky relevantním městským prostorem pouze areál historického jádra ohrazený městskými hradbami, popř. rozšířený o oblast zástavby z 19. a první poloviny 20. století? Náleží do sféry zájmu toponomastiky ještě území následně zastavované po druhé světové válce či po roce 1989? Je urbanonymie součástí pouze toponymie jádra města, nebo pokrývá i to, co je označováno jako sídelní kaše (*urban sprawl*)? Každý ze zmíněných areálů má svá specifika a každý z nich se vyznačuje charakteristickou toponymii. Hovořit tedy o urbanonymii jako o jednotném typu toponymie nelze. Jediným kritériem, které sledujeme relevantním v synchronním pohledu, respektive v diachronním přibližně od poloviny 19. století, zůstává existence standardizovaných podob názvů veřejných prostranství uvnitř lokality mající statut města. Na jejich pozadí lze následně popisovat další vrstvy městské toponymie.

Tradičnímu modelu středoevropského města, vyvíjejícího se ze středověkých kořenů a expandujícího do prostoru v 19. a 20. století, neodpovídají všechny lokality hodnocené jako město. Vymykají se z něj ta města, která vznikla prudkým rozvojem vesnických sídlišť až v moderní době, jež zcela postrádají starší vrstvu urbanonymie, než je druhá polovina 19. století, např. Vítkovice (Ostrava). Specifické postavení mají rovněž tzv. socialistická města vybudovaná často na „zelené louce“ po druhé světové válce, např. Havířov, Poruba (Ostrava), Meziboří, Most, nebo venkovské lokality (vesnice, městečka), jež získaly statut města teprve po roce 1990, např. Slušovice, Kelč, Karolinka (vývoj forem urbanizace viz Sýkora — Posová, 2011; typologie socialistických měst viz Matlovič, 2004).

Ale ani jasným stanovením kritérií urbanonymie a hranic areálu výzkumu není problematika rámce městské toponymie vyřešena. Tématem z našeho pohledu nejzásadnějším je propriální status jazykové jednotky a mnohvrstevnatost městské toponymie.

V moderní české onomastice je vlastní jméno, tedy i toponymum, definováno na základě funkcí, které plní (Pleskalová, 1978, s. 297; Šrámek, 1999; Harvalík, 2001). Slouží-li jako jednoznačný identifikátor určitého místa, je tato funkce jeho konsti-

tutivní kvalitativní vlastností coby propria. Identifikační, resp. lokalizační funkce je považována za určující bez ohledu na individuálnost vztahu k pojmenovávanému objektu (jedno toponymum — jeden objekt / jeden objekt — jedno toponymum), nebo její neexistenci (jedno toponymum — zahrnuje více objektů / více toponym — jeden objekt). „Pokud bychom konstatovali, že má-li jeden objekt či lokalita několik označení vztahujících se k různým lexikálně-sémantickým prvkům, nejde o vlastní jména, zpochybnili bychom tím mj. onymický status části tzv. mikrosociálních toponym, a to těch, která fungují v určité mikrosocietě paralelně vedle většinově užívaného názvu“ (Harvalík, 2001, s. 21; k vymezení sociálních toponym viz Krško, 1998; 2013).

Existence, popř. také neexistence standardizované podoby toponyma a jednoho, někdy však i dvou či více nestandardizovaných pojmenování referujících k témuž objektu tedy rozhodně neznamená popření identifikační funkce vlastního jména a obě/ všechny varianty jsou onymicky rovnocenné, i když například z hlediska generačního užívání, znalosti a používání v určité sociální skupině či dle kritéria spisovnosti nebo oficiálnosti odlišné a příznakové. Jde o zcela pochopitelný a přirozený stav. Prostředí města a jeho prostor jsou ve stálém procesu změn, neustále vznikají a zanikají objekty i potřeba je pojmenovat, proměňuje se skupina uživatelů jazyka, což reflektuje právě dynamika a vrstevnatost urbanonymie jako celku.

Standardizace, na niž jsme se výše odvolávali jako na kritérium stanovení městskosti toponymie, potom představuje mocenský proces. Do jisté míry uměle vybírá z několika pojmenování pouze jedno, které spojuje s daným objektem, a vytváří tak toponymický standard. Ten je nezbytný z hlediska tvorby kartografických děl, potřeb státní správy nebo orientace v dopravě; stranou tu necháváme jeho aspekty politické a ideologické. Z pohledu bohatství a pestrosti urbanonymie ovšem jde o její zplošťování a redukci. V krajním případě může vést až k nahrazení historické podoby umělým výtvozem, a tak k ochuzení toponymického dědictví o významné prvky (viz např. názvy Karlova, Karlovo a Václavské náměstí v Praze nahrazující od poloviny 19. století historická toponyma Jezuitská, Dobytčí a Koňský trh). Tím se však dostáváme k problematice toponymie jako nehmotného kulturního dědictví a jeho ochrany, jíž jsme se již podrobněji zabývali dříve (David — Mácha, 2014, s. 138–177).

Vrstevnatost toponymie města se tedy realizuje v základním protikladu standardizovaná a nestandardizovaná (živá, popř. ne zcela přesně neoficiální) forma pojmenování, např. Vítězné náměstí — Kulaták, náměstí Bratří Synků — Synkáč, Praha hlavní nádraží / Praha Wilsonovo nádraží — Hlavák / Wilsonák (Praha), ulice Česká — Čára (Brno), Hlavní třída (pův. Leninova třída) — Leninka, Horník (pův. obchodní dům Bachner) — Bachner (Ostrava). Uvedené příklady ovšem slouží pouze jako zjednodušená ilustrace vztahu založeného na přítomnosti/nepřítomnosti standardizace. Uvnitř této relace samozřejmě najdeme případy, kdy existuje pouze standardizovaná, např. Vodičkova ulice (Praha), nebo pouze nestandardizovaná forma, např. U koně (okolí sochy sv. Václava, Václavské náměstí, Praha), bez svého protějšku, popř. jeden název pojmenovává celek, např. Masarykovo náměstí — Masarykáč, který je dále strukturován detailními určeními, U Bati, U Lasa, Stará radnice, Mlýčnák (Ostrava).

Základní binarita urbanonymie je dále vnitřně strukturována příznaky, jako jsou oficiálnost a prestiž komunikátu, v němž je daná podoba použita, generační, sociální, popř. etnická příslušnost nebo domicil jejího uživatele, jež určují preferenci či

užívání konkrétní formy a její komunikační znalost (např. „vím, co název označuje, a používám ho“, „vím, co název označuje, ale nepoužívám ho“). Současně platí, že hranice mezi oběma typy není neprostupná a stejně jako standardizovaná urbanonymie motivuje vznik podob nestandardizovaných (viz příklady výše), tak probíhá i proces opačný, např. současný trend pojmenování obchodů, hospod a restaurací s využitím nestandardizovaných forem, např. Potraviny na Benešáku (Benešovo náměstí, Teplice), Bašta U Koule (poblíž fontány s plastikou Slunce, Horní náměstí, Opava), ale i vznik názvů ulic nebo zastávek MHD, např. zastávky nazvané dle nápadných staveb Bílý dům (Havlíčkův Brod), Oblouk, Věžičky (Ostrava).

Onymická funkčnost jazykové jednotky je kritériem kvalitativním, vycházejícím z jejího fungování v komunikaci. Otázka, zaznívající např. z kvantitativně orientované lingvistiky, se však táže po stanovení hranice minimálního výskytu dané jazykové jednotky jako určující pro stanovení jejího propriálního statusu.¹ Vzhledem k funkčnímu principu, přiznanému sociálnímu statusu nestandardizované urbanonymie a s ním spojené variantnosti forem a možné, i když rozhodně ne běžné individuálnosti toponymického registru (jeden uživatel používá vlastní toponymickou soustavu ve své vnitřní řeči) je frekvence pro stanovení propriálního charakteru jazykové jednotky, v našem případě urbanonyma, relevantní pouze zčásti. Kvantitativní, popř. frekvenční hledisko má opodstatnění, pokud se např. zabýváme porovnáním motivačních východisek standardizované urbanonymie a jejich proměn na příkladu jednoho či několika měst (např. David, 2011, s. 166–185; Štěpán, 2012; Knappová, 2013; Vaculík, 2014) nebo pokud na základě již provedeného plošného výzkumu nestandardizované urbanonymie ověřujeme znalost vybraných jednotek v určité sociální skupině, na určitém území nebo v konkrétním časovém období. Kvantitativní princip určení toponyma se rovněž uplatní tehdy, pokud shromažďujeme nestandardizovaný toponymický materiál vybrané sociální skupiny (srov. Ainiala — Vuolteenaho, 2006, s. 59), např. pro potřeby lexikonu nebo mapy, a je ho třeba s ohledem na limity média či rozsah hesel redukovat, popř. zobecnit (mapa názvů užívaných v dané lokalitě, které lze označit jako „obecně známé“, tedy např. s ad hoc stanoveným limitem min. 5 výskytů).

Dostáváme se k poslednímu tématu, kterým je způsob zjišťování nestandardizované urbanonymie. V případě standardizované urbanonymie a jejího popisu výzkumy vycházejí z mapových pramenů a úředních materiálů evidujících jejich zavádění a změny. I přes nespolehlivost a často i nekompletnost podávají uvedené zdroje dostatečnou informaci o jejím vývoji. Nestandardizovaná urbanonymie nemá ustálenou psanou podobu a uplatňuje se především v mluvené komunikaci: „Place names are not only inscribed on maps and within the landscape on signs, they are also — and more frequently — spoken“ (Kearns — Berg, 2002, s. 283). Tuto skutečnost ilustruje častá situace, s níž se setkáváme v průběhu výzkumu, kdy respondenti, pokud mají zakreslit toponymum do mapy a napsat je do legendy, váhají nejen v otázce pravopisu velkých a malých písmen, ale také např. v otázce fonetického zápisu jména (Aquadrom — U Akváče / U Aqáče, Most; AVION Shopping Park — Shopin / Šopin, Ostrava). Proto jeho sběr vyžaduje jiný způsob, než jsou např. dotazníky.

¹ Za zpochybňující a podnětné otázky autor děkuje kolegům Radku Čechovi a Miroslavu Kubátovi z Katedry českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity.

Naše výzkumy v Havířově, Ostravě (2011–2013) a výzkumné sondy v Mostě (2014–2015) ukázaly, že nejvhodnější metodou je polostrukturovaný rozhovor nahrávaný na diktafon a vedený nad mapou lokality ve skupině dvou až čtyř osob. Za přítomnosti většího počtu příslušníků stejné generace, popř. sociální skupiny, dochází k vybavování vzpomínek, prožitků a zážitků spojených s místy a především s jejich názvy. Navíc při minimální moderátorské funkci výzkumníka poskytuje uvedený způsob výzkumu informaci nejen o toponymech jako jazykových jednotkách, ale také jejich podobách, znalosti a pojmenovaných objektech, vztahu ke standardizované urbanonymii, popř. citovém a sebeidentifikačním vztahu k toponymům („my tomu říkáme...“, „pro mladé už to nic neznamená, ale my jsme tam chodili/dělali...“) apod. Rovněž při něm dochází k bezděčnému uvádění dalších toponym, např. při lokalizaci místa, účastníci rozhovoru rozlišují různé registry, např. školní komunikace a komunikace uvnitř rodiny, reflektují a verbalizují vztah ke standardizované urbanonymii, jejím změnám a znalosti apod. Ovšem nejcennější hodnotou tohoto způsobu získávání materiálu je zapojení toponym do reálné komunikace, a tedy ověření jejich propriálního statusu a fungování in situ.

5. ZÁVĚR

Cílem této studie bylo upozornit na současnou izolovanost či indifferenci toponomastiky ve vztahu nejen k jazykovědným, ale i ostatním potenciálně blízkým oborům (geografie, historie, antropologie). Zpochybnění tradovaného tvrzení o charakteru toponomastiky jako mezioborové disciplíny však bylo pouze předpokladem pro naznačení nových možností onomastického výzkumu v rámci široké mezioborové spolupráce, překračující tradiční kontakty s historií a vlastivědou. Navrhovaným řešením je zapojení konceptu jazykové krajiny a jeho aplikace na výzkum urbanonymie moderního města, toponymická městská krajina, a to včetně diskuse a vyjasnění metodologických otázek (městskost a její vymezení, propriální status jazykových jednotek, vrstevnatost urbanonymie a způsob jejího sběru, využití kvantitativního principu).

PODĚKOVÁNÍ:

Text vznikl s podporou grantového projektu SGS01/FF/2016–2017 Nové přístupy k výzkumu toponymie — na příkladu vybraných lokalit Moravy a Slezska (poskytovatel Ostravská univerzita, Filozofická fakulta).

LITERATURA:

AINIALA, Terhi — VUOLTEENAHU, Jani (2006):
How to study urban onomastic landscape?
Acta Onomastica, 47(1), s. 58–63.

ALGEO, John — ALGEO, Katie (2000):
Onomastics as an interdisciplinary study.
Names, 48(3–4), s. 265–274.

- ANDERSON, John M. (2007): *The Grammar of Names*. New York, NY: Oxford University Press.
- BACKHAUS, Peter (2007): *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon — Tonawanda, NY — North York: Multilingual Matters.
- BAČOVSKÝ, František (2007): Znalost a vnímání místních a pomístních jmen v rámci rodiny na příkladu třígenerační rodiny z Líšně. In: Jaromíra Dreslerová — Lucie Grohmanová (eds.), *Venkovská krajina 2007: Sborník z 5. ročníku mezinárodní mezioborové konference, konané 18.–20. května 2007 v Hostětíně, Bílé Karpaty*. Kostelec nad Černými lesy: Česká společnost pro krajinnou ekologii, regionální organizace CZ-IALE, Lesnická práce, s. r. o., s. 5–9.
- BAZAC-BILLAUD, Laurent (2000): Jihozápadní město, Praha 13, Lužiny: několik zamyšlení nad zásadní otázkou nevyhraněného prostoru. In: Slavomír Ondrejovič (ed.), *Mesto a jeho jazyk* [Sociolinguistica Slovaca, 5]. Bratislava: Veda: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 143–159.
- BLANÁR, Vincent (2009): *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Martin: Matica slovenská.
- BOHÁČOVÁ, Michaela (2011): Chorvatské osídlení jižní Moravy a jeho stopy ve vlastních jménech. *Slavia*, 80(4), s. 419–430.
- BOHÁČOVÁ, Michaela (2014): Kontinuita anoikonymie v jihomoravském pohraničí. *Acta onomastica*, 55(1), s. 24–31.
- BUCZYŃSKI, Mieczysław (1997). *Pamiętkowe nazwy miejscowe w językach słowiańskich*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- CÍLEK, Václav (2002): *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán.
- CÍLEK, Václav (2014): *Posvátná krajina*. Praha: Malvern.
- COULMAS, Florian (2009): Linguistic landscaping and the seed of the public sphere. In: Elana Shohamy — Durk Gorter (eds.), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York, NY — London: Routledge, s. 13–24.
- ČORNEJOVÁ, Michaela (2009): *Tvoření nejstarších českých místních jmen: Bohemika z 11.–13. století*. Brno: Masarykova univerzita.
- DAVID, Jaroslav (2008): Environmentální rozměr toponomastiky. *Acta onomastica*, 49(1), s. 98–105.
- DAVID, Jaroslav (2010): Lidová a bakalářská etymologie vlastních jmen (na příkladu toponym). *Naše řeč*, 93(2), s. 57–70.
- DAVID, Jaroslav (2011): *Smrdov, Brežněves a Rychlonožkova ulice: Kapitoly z moderní české toponymie*. Praha: Academia.
- DAVID, Jaroslav (2012): Czech street names: the tendencies of development in modern times. In: Dieter Kremer — Dietlind Kremer (eds.), *Die Stadt und ihre Namen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, s. 227–238.
- DAVID, Jaroslav (v tisku a): *Názvotvorba* [heslo zpracované pro *Nový encyklopedický slovník češtiny*; připraveno ke zveřejnění].
- DAVID, Jaroslav (v tisku b): *Přesouvání paměti místa prostřednictvím toponymie — na příkladu města Most* [rukopis příspěvku]. In: Jaroslav David (ed.), *Toponyma — kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- DAVID, Jaroslav (v tisku c): *Urbanonymum* [heslo zpracované pro *Nový encyklopedický slovník češtiny*; připraveno ke zveřejnění].
- DAVID, Jaroslav (v tisku d): *Vlastní jméno místní služebnictva* [heslo zpracované pro *Nový encyklopedický slovník češtiny*; připraveno ke zveřejnění].
- DAVID, Jaroslav — MÁCHA, Přemysl (2014): *Názvy míst: Paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host.
- DAVID, Jaroslav — SEMIAN, Michal (2015): Bohemian Manchester, Moravian Klondike and Silesian Versailles: attributive structures of foreign place names in contemporary Czech journalism. *Slovo a slovesnost*, 76(2), s. 129–147.
- DERDOWSKA, Joanna (2011): *Kmitavá mozaika: Městský prostor a literární dílo*. Příbram: Pistorius a Olšanská.
- DROZDZEWSKI, Danielle (2014): Using history in the streetscape to affirm geopolitics of memory. *Political Geography*, 42, s. 66–78.

- DURCZAK, Ondřej (2015): *Ostrava v důchodu: Průvodce po zaniklé slávě*. Praha: Positif.
- FEGLOVÁ, Viera (1993): Priestor ako antropologický fenomén. *Slovenský národopis*, 41(2), s. 131–139.
- GADE, Daniel W. (2003): Language, identity, and the scriptorial landscape in Québec and Catalonia. *Geographical Review*, 93(4), s. 429–448.
- GLASSHEIM, Eagle (2006): Ethnic cleansing, communism, and environmental devastation in Czechoslovakia's borderlands, 1945–1989. *Journal of Modern History*, 78(1), s. 65–92.
- GLASSHEIM, Eagle (2007): Most, the town that moved: coal, communists and the 'gypsy question' in post-war Czechoslovakia. *Environment and History*, 13(4), s. 447–476.
- GORTER, Durk (ed.) (2006): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- GORTER, Durk — MARTEN, Heiko F. — VAN MENSEL, Luk (eds.) (2012): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. London: Palgrave Macmillan.
- HARVALÍK, Milan (2001): Poznámky ke vztahům mezi anoikonymy a apelativní slovní zásobou. *Jazykovědné aktuality*, 38(3), s. 25–33.
- HEJHAL, Petr (2012): *Počátky kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*. Brno: Masarykova univerzita.
- HEJNAL, Ondřej (2013): „Já si je najdu, ty vole. Dyť máme furt stejný místa.“: Místa bezdomovců ve veřejném prostoru. *Lidé města*, 15(3), s. 419–441.
- HÉLOT, Christine — BARNI, Monica — JANSSENS, Rudi — BAGNA, Carla (eds.) (2013): *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- HLAVAČKA, Milan — MARÈS, Antoine — POKORNÁ, Magdaléna et al. (2011): *Paměť míst, událostí a osobností: Historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i.
- HODROVÁ, Daniela (2006): *Citlivé město: Eseje z mytopoetiky*. Praha: Akropolis.
- HUBATOVÁ-VACKOVÁ, Lada — ŘÍHA, Cyril (2007): *Husákovy 3+1: Bytová kultura 70. let*. Praha: VŠUP.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva — ŠIMŮNEK, Robert (eds.) (2012): *Krajina jako historické jeviště*. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i.
- CHODĚJOVSKÁ, Eva — SEMOTANOVÁ, Eva — ŠIMŮNEK, Robert (2015): *Historické krajiny Čech: Třeboňsko — Broumovsko — Praha*. Praha: Academia.
- KEARNS, Robin A. — BERG, Lawrence D. (2002): Proclaiming place: towards a geography of place name pronunciation. *Social and Cultural Geography*, 3(3), s. 283–302.
- KLÁPŠTĚ, Jan (2005): *Proměna českých zemí ve středověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KLIMEK, Tomáš (2014): *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán.
- KNAPPOVÁ, Miloslava (2013): Nová pražská deantroponymická urbanonyma. *Acta onomastica*, 54, s. 123–133.
- KOJETÍNOVÁ, Martina (2013): Toponyma jako místa paměti (na příkladu vybraných pražských urbanonym). *Acta onomastica*, 54, s. 145–150.
- KRŠKO, Jaromír (1998): Mikrosociálne mikrotoponymy. In: Milan Majtán — Pavol Žigo (eds.), *13. slovenská onomastická konferencia, Modra-Piesok, 2.–4. októbra 1997*. Bratislava: FF UK v Bratislave — JÚLŠ SAV, s. 115–119.
- KRŠKO, Jaromír (2013): Toponymický priestor ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru. *Acta onomastica*, 54, s. 151–169.
- LANDRY, Rodrigue — BOURHIS, Richard Y. (1997): Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: an empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16(1), s. 23–49.
- VAN LANGENDONCK, Willy (2007): *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- MACHAR, Ivo (2014): Local place names as a part of landscape memory (Case study from Haná region, Czech Republic). *AUC Geographica*, 49(1), s. 61–69.
- MALURA, Jan — TOMÁŠEK, Martin (eds.) (2011): *Město: Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.

- MALURA, Jan — TOMÁŠEK, Martin (eds.) (2012): *Krajina: Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě.
- MATLOVIČ, René (2004): Tranzitívna podoba mesta a jeho intraurbánných štruktúr v ére postkomunistickej transformácie a globalizácie. *Sociológia*, 36(2), s. 137–148.
- MURRAY, John (2000): *Politics and Place-Names: Changing Names in the Late Soviet Period*. Birmingham: University of Birmingham.
- OUŘEDNÍČEK, Martin — ŠPAČKOVÁ, Petra — NOVÁK, Jakub (eds.) (2013): *Sub Urbs: Krajina, sídla a lidé*. Praha: Academia.
- PLESKALOVÁ, Jana (1978): K hranici mezi apelativy a proprii (na materiálu pomístních jmen). *Zpravodaj Místopisné komise ČSAV*, 19, s. 296–300.
- PLESKALOVÁ, Jana (1992): *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. Jinočany: H&H.
- PLESKALOVÁ, Jana (2002): Urbanonymum. In: Petr Karlík — Marek Nekula — Jana Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 506.
- POSPELOV, Jevgenij Michajlovič (1993). *Imena gorodov: včera i segodnja (1917–1992)*. Moskva: Russkije slovari.
- SÄNGER, Johanna (2006): *Heldenkult und Heimatliebe: Straßen- und Ehrennamen im offiziellen Gedächtnis der DDR*. Berlin: Christoph Links Verlag.
- SATINSKÁ, Lucia (2014): Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica. In: Vladimír Patráš (ed.), *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie: Zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6.–7. 9. 2012 v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Belianum, s. 157–167.
- SATINSKÁ, Lucia (2015): *Jazyková situácia a jazyková politika na Slovensku: Bratislava* [nepublikovaná disertačná práce]. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV.
- SHOHAMY, Elana — BEN-RAFAEL, Eliezer — BARNI, Monica (eds.) (2010): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol — Buffalo, NY — Toronto: Multilingual Matters.
- SLOBODA, Marián (2009): State ideology and linguistic landscape: a comparative analysis of (post)communist Belarus, Czech Republic and Slovakia. In: Elana Shohamy — Durk Gorter (eds.), *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York, NY — London: Routledge, s. 173–188.
- SLOBODA, Marián — SZABÓ-GILINGER, Eszter — VIGERS, Dick — ŠIMIČIĆ, Lucija (2010): Carrying out a language policy change: advocacy coalitions and the management of linguistic landscape. *Current Issues in Language Planning*, 11(2), s. 95–113.
- SOUKUPOVÁ, Blanka — LUTHER, Daniel — SALNER, Peter (eds.) (2014): *Mýtus — „realita“ — identita: Socialistické metropole v zápasech o novou přítomnost a vizi šťastné budoucnosti*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.
- SPURNÝ, Matěj (v tisku): *Most do budoucnosti: Laboratoř socialistické modernity na severu Čech*. Praha: Karolinum.
- STIPERSKI, Zoran — LORBER, Lučka — HERŠAK, Emil — PTAČEK, Pavel — GÓRKA, Zygmunt — KOŁOŚ, Arkadiusz — LONČAR, Jelena — FARIČIĆ, Josip — MILIČEVIĆ, Mirjana — VUJAKOVIĆ, Ana — HRUŠKA, Anita (2011): Identity through urban nomenclature: eight Central European cities. *Geografisk Tidsskrift — Danish Journal of Geography*, 111(2), s. 181–194.
- STRAKOŠ, Martin (2010): *Nová Ostrava a její satelity: Kapitoly z dějin architektury 30.–50. let 20. století*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě.
- STRAKOŠ, Martin (2014): *Po sorele brusel, kov, sklo, struktury a beton: Kapitoly o architektuře a výtvarném umění 50. a 60. let 20. století od Bruselu po Ostravu*. Ostrava: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ostravě.
- SÝKORA, Luděk — MULÍČEK, Ondřej (2012): Urbanizace a suburbanizace v Česku na počátku 21. století. *Urbanismus a územní rozvoj*, 15(5), s. 27–38.
- SÝKORA, Luděk — POSOVÁ, Darina (2011): Formy urbanizace: kritické zhodnocení modelu stadií vývoje měst a návrh alternativní metody klasifikace forem urbanizace. *Geografie*, 116(1), s. 1–22.

- ŠMEJKALOVÁ, Martina (2015): *Praporu věren i ve ztraceném boji: Vladimír Šmilauer — život a dílo filologa (1895–1983)*. Praha: Academia.
- ŠMILAUER, Vladimír (1963): *Úvod do toponomastiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠMILAUER, Vladimír (2015): *Osídlení Čech ve světle místních jmen*. Praha: Academia.
- ŠRAJEROVÁ, Olga (ed.) (2006): *Vývojové proměny postsocialistických měst ostravského a hornoslezského regionu v podmínkách transformace*. Opava — Šenov u Ostravy: Slezský ústav Slezského zemského muzea.
- ŠRÁMEK, Rudolf (1972): Toponymické modely a toponymický systém. *Slovo a slovesnost*, 33(4), s. 304–318.
- ŠRÁMEK, Rudolf (1999): *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- ŠRÁMEK, Rudolf (2007): Onomastika. In: Jana Pleskalová — Marie Krčmová — Radoslav Večerka — Petr Karlík (eds.), *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, s. 377–425.
- ŠRÁMEK, Rudolf (2008): K interdisciplinárním aspektům onomastiky. In: Michaela Čornejová — Pavel Kosek (eds.), *Jazyk a jeho proměny: Prof. Janě Pleskalové k životnímu jubileu*. Brno: Host, s. 229–235.
- ŠRÁMEK, Rudolf (2013): Emocionalita — spojnice psychoonomastiky a stylistiky. In: Květoslava Klímová — Ivana Kolářová — Jana Marie Tušková — Ivo Martinec — David Kroča (eds.), *Stylistika v kontextu historie a současnosti: Docentce Evě Minářové k životnímu jubileu*. Brno: Masarykova univerzita, s. 57–69.
- ŠTĚPÁN, Pavel (2004): *Označení barev a jejich užití v toponymii Čech*. Praha: FF UK v Praze.
- ŠTĚPÁN, Pavel (2012): Nová pražská detoponymická urbanonyma. *Acta onomastica*, 53, s. 295–307.
- ŠUSTROVÁ, Radka — HÉDLOVÁ, Luba (eds.) (2015): *Česká paměť: Národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia — Lidice: Památník Lidice.
- Urban Population (2014). Urban population (% of total). In: *The World Bank* [online]. Cit. 13. 8. 2015. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/topic/urban-development>>.
- VACULÍK, David (2014): *Urbanonymie vybraných měst Moravy a Slezska (její vznik, vývoj, systém a klasifikace)* [nepublikovaná disertační práce]. Brno: Masarykova univerzita.
- WEBB, Philip (2014): *Homeless Lives in American Cities: Interrogating Myth and Locating Community*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- WRIGHT, John Kirtland (1929): The study of place names: recent work and some possibilities. *Geographical Review*, 19(1), s. 140–144.
- ZAGAJEWSKI, Adam (2007): *Dwa miasta*. Warszawa: Zeszyty Literackie.
- ZAGÓRSKI, Zygmunt (ed.) (2008): *Nazewnictwo geograficzne Poznania: Zbiór studiów*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- ZAGÓRSKI, Zygmunt (2010): Problematyka i metody badań nazewnictwa wspólnoty miejskiej. In: Irena Sarnowska-Gieffing — Magdalena Graf (eds.), *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, s. 51–59.
- ZARECOROVÁ ELMAN, Kimberly (2015): *Utváření socialistické modernity: Bydlení v Československu v letech 1945–1960*. Praha: Academia.
- ZELINSKY, Wilbur (1997): Along the frontiers of name geography. *Professional Geographer*, 49(4), s. 465–466.
- ŽEMLIČKA, Josef (2014): *Království v pohybu: Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.